

УДК 94(327:73+4)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-29-6>

Лакішук Д.М.

<https://orcid.org/0000-0003-3804-9806>

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ США, ДЕРЖАВ ЄС І НАТО: ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КРИТЕРІЇВ

У статті розкрито основні аспекти вироблення та реалізації зовнішньополітичних доктрин і стратегій, що формують квінтесенцію зовнішньої політики держави. Представлено теоретико-методологічні засади зовнішньополітичних доктрин, показано їхню роль у реалізації зовнішньої політики. Основну роль у глобальній взаємодії між провідними центрами сили продовжує відігравати порівняно вузька група великих держав та інтеграційних об'єднань. Динаміка співвідношення сил та інтересів між цими суб'єктами продовжує визначати тенденції міжнародної взаємодії.

Формування зовнішньої політики будь якої держави ґрунтується на низці базових критеріїв, які забезпечують її ефективність, стратегічну узгодженість та відповідність національним інтересам. Одним з основних, чи не найважливіших критеріїв, є її національні інтереси, що виступає головним орієнтиром зовнішньої політики країни. Держава визначає свої пріоритети, зокрема забезпечення безпеки, економічного розвитку, збереження суверенітету та культурної ідентичності тощо. Не менш важливим критерієм при формуванні зовнішньополітичних стратегій і доктрин держав є безпека, тому така політика будується так, щоб гарантувати національну безпеку, уникнути зовнішніх загроз і забезпечити територіальну цілісність країни. Економічні інтереси держави є наступним базовим критерієм, що реалізується у пошуку нових ринків збуту, залученні інвестицій, сприянні економічному співробітництву та інтеграції у світові економічні процеси. Також важливим критерієм є геополітичне розташування держави, що враховує її географічне положення та роль у регіональних і глобальних процесах. Ще одним серед основних факторів формування зовнішньої політики є міжнародне право та зобов'язання, що реалізується через дотримання міжнародних норм і принципів, а також виконання зобов'язань у рамках міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, СОТ тощо.

Суттєвим критерієм, що визначає стратегію зовнішньополітичної діяльності держави є глобальні виклики, що адаптують політику країни до сучасних викликів (наприклад, таких як регіональні конфлікти, зміна клімату, боротьба з тероризмом, міграція, інформаційна безпека тощо). Баланс сил та партнерств, що визначає вибір стратегічних союзників і партнерів, балансування між інтересами різних центрів впливу (наприклад, між США, ЄС, КНР чи РФ) є також вагомою складовою при формуванні зовнішньої політики країн.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішньополітичні стратегії і доктрини, безпека, США, Велика Британія, Франція, ФРН.

Дослідження зовнішньополітичної діяльності кожної держави та будь яких альянсів необхідно починати з виявлення сутнісних визначень, які цю діяльність формують, основним з яких є безпека. Безпека об'єкта є базовим та необхідним стрижнем, що визначає його існування та формує низку ключових понять пов'язаних з ним, як то потенційна небезпека, загроза, оточуюче

середовище тощо, і їх сприйняття основними гравцями. На основі всебічного аналізу, включно з поточним станом двосторонніх та багатосторонніх міжнародних відносин, а також традиційною поведінковою формою існування держави або об'єднання, формується інструментарій яким послуговуються керманічі та владні органи країн на міжнародній арені, використовуючи зовнішньополітичні стратегії та доктрини.

Проблематиці формування зовнішньополітичних стратегій держав дослідники приділяли вагому увагу, серед яких були як теоретики, так і практики міжнародних відносин (Р. Арон, З. Бжезінський, К. Грей, Дж. Л. Геддіс, Г. Кіссінджер, Дж. Най, Г. Моргентау, Л. Фрідман та ін.) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Нині існує низка академічних інституцій, фондів та приватних організацій, у яких працюють дослідники, праці яких дають нове розуміння та підходи до вивчення проблематики у питаннях формування та реалізації зовнішньої політики.

Формування зовнішньої політики будь якої держави ґрунтується на низці базових критеріїв, які забезпечують її ефективність, стратегічну узгодженість та відповідність національним інтересам. Одним з основних, чи не найважливіших критеріїв, є її національні інтереси, що виступає головним орієнтиром зовнішньої політики країни. Держава визначає свої пріоритети, зокрема забезпечення безпеки, економічного розвитку, збереження суверенітету та культурної ідентичності тощо. Не менш важливим критерієм при формуванні зовнішньополітичних стратегій і доктрин держав є безпека, тому така політика будується так, щоб гарантувати національну безпеку, уникнути зовнішніх загроз і забезпечити територіальну цілісність країни. Економічні інтереси держави є наступним базовим критерієм, що реалізується у пошуку нових ринків збуту, залученні інвестицій, сприянні економічному співробітництву та інтеграції у світові економічні процеси. Не менш важливим критерієм є геополітичне розташування держави, що враховує її географічне положення та роль у регіональних і глобальних процесах. Ще одним серед основних факторів формування зовнішньої політики є міжнародне право та зобов'язання, що реалізується через дотримання міжнародних норм і принципів, а також виконання зобов'язань у рамках міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, СОТ тощо. Суттєвим критерієм, що визначає стратегію зовнішньополітичної діяльності держави є глобальні виклики, що адаптують політику країни до сучасних викликів (наприклад, таких як регіональні конфлікти, зміна клімату, боротьба з тероризмом, міграція, інформаційна безпека тощо). Баланс сил та партнерств, що визначає вибір стратегічних союзників і партнерів, балансування між інтересами різних центрів впливу (наприклад, між США, ЄС, КНР чи РФ) є також ваговою складовою при формуванні зовнішньої політики країн. Не можна не виділити такий важливий критерій зовнішньополітичної складової як імідж держави, який має формувати позитивний міжнародний погляд щодо певної країни, зміцнювати вплив м'якої

сили через культуру, освіту, спорт, медіа тощо. Гуманітарні аспекти також відіграють важливу роль, адже захист прав людини, підтримка національної діаспори за кордоном, гуманітарна допомога іншим країнам, це те, що безпосередньо впливає на формування зовнішньополітичної стратегії будь якої держави. Але не менш важливо, щоб самі державні органи, які займаються реалізацією зовнішньої політики (Міністерство закордонних справ, дипломатичні місії) були ефективними у формуванні та реалізації зовнішньої політики власних держав, тобто інституційна спроможність є ще одним базовим фактором [9].

Отже, визначивши основні критерії, якими послуговуються державні органи при формуванні зовнішньої політики країни, можна зрозуміти, що її зовнішньополітична діяльність має бути гнучкою, адаптивною до змін міжнародного середовища та заснованою на стратегічному баченні довгострокового розвитку.

Досліджуючи формування зовнішньої політики у США варто зазначити, що це є багаторівневим процесом, в якому беруть участь кілька ключових урядових структур. Зокрема, президент США, є основною фігурою у формуванні та реалізації зовнішньої політики і на нього покладаються такі зобов'язання, як ведення переговорів і укладання міжнародних договорів (за ратифікацією Сенатом), призначення послів і дипломатичних представників, командування збройними силами як Верховний головнокомандувач, визначення стратегічних пріоритетів зовнішньої політики. Ще однією важливою структурою, яка бере безпосередню участь у формуванні зовнішньополітичного процесу є Державний департамент США, який виконує функцію основного дипломатичного органу, зокрема, Державний секретар є головним радником президента з питань зовнішньої політики. Держдеп має цілком конкретні функції, такі як координація міжнародних відносин, ведення дипломатичних переговорів, управління посольствами та консульствами за кордоном, а також представлення інтересів США у міжнародних організаціях.

Розробкою стратегічних питань безпеки США, включно із зовнішньою політикою, займається Рада національної безпеки (NSC), до складу якої входять президент, віцепрезидент, державний секретар, міністр оборони, радник з національної безпеки та інші високопосадовці. Рада надає рекомендації президенту щодо міжнародних криз, а також займається координацією між різними відомствами у сфері національної безпеки. Вирішення питань, пов'язаних із військовою складовою зовнішньої політики покладається на Міністерство оборони США, яке планує військові операції за кордоном, співпрацює із союзниками у сфері безпеки та забезпечує військову підтримку дипломатичних зусиль. Конгрес США, який забезпечує законодавчу базу та контроль за зовнішньою політикою, безпосередньо займається затвердженням міжнародних договорів (Сенат), виділенням фінансування на

зовнішньополітичні ініціативи, контролем за діями виконавчої влади у сфері міжнародних відносин, ухваленням санкцій проти інших країн [10, р. 21].

Не менш важливою структурою, робота якої полягає у зборі та аналізі інформації, що впливає на зовнішньополітичні рішення, є Центральне розвідувальне управління (CIA), яке проводить розвідувальні операції та надає аналітичні звіти президенту та іншим органам влади США.

Економічні інтереси США при формуванні зовнішньополітичної діяльності визначають такі організації та структури як Міністерство фінансів США, яке регулює міжнародну фінансову політику, і безпосередньо керує санкціями та взаємодіє з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк); Торгове представництво США (USTR), яке займається формуванням та реалізацією зовнішньоторговельної політики, й на пряму проводить торговельні переговори та вирішує суперечки у рамках Світової організації торгівлі (WTO).

Також при формуванні зовнішньої політики США вагомому роль відіграють організації, що займаються реалізацією програм гуманітарної допомоги та розвитку, зокрема Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), що сприяють економічному розвитку в країнах-партнерах та реалізують програми технічної допомоги [11].

Усі вищеописані структури співпрацюють, узгоджуючи свої дії через міжвідомчі комітети, дипломатичні канали та національні стратегії. Президент і Державний департамент відіграють центральну роль у цьому процесі.

Зазначимо, що у США існує багато аналітичних центрів (think tanks), які займаються дослідженнями та розробкою рекомендацій у сфері зовнішньої політики. Вони надають уряду, Конгресу, медіа та громадськості експертні аналізи, прогнози й стратегії. Найвпливовішими з них можна назвати, такі:

- Рада з міжнародних відносин (Council on Foreign Relations (CFR), 1921 р.) є одним із найстаріших і найвпливовіших аналітичних центрів, який займається вивченням глобальних викликів і формуванням рекомендацій у сфері дипломатії, міжнародної безпеки, економіки. Рада залучає політиків, дипломатів і науковців до обговорення стратегічних питань.

- Брукінгський інститут (Brookings Institution, 1916 р.) є одним із найвідоміших аналітичних центрів США у фокусі якого перебувають дослідження міжнародної політики, економіки, безпеки та розвитку, а також аналіз відносин США з Європою, Китаєм, Близьким Сходом та іншими регіонами.

- Фонд Карнегі за міжнародний мир (Carnegie Endowment for International Peace, 1910 р.) є першим глобальним аналітичним центром, робота якого концентрується на вивченні глобальної безпеки, ядерного роззброєння, конфліктів та стабільності.

- Центр стратегічних та міжнародних досліджень (Center for Strategic and International Studies (CSIS), 1962 р.) є провідним центром, що займається питаннями національної безпеки, оборони, геополітики, новітніх технологій та

кліматичних змін, а також глибоким аналізом політики США щодо Китаю, Росії, НАТО та Індо-Тихоокеанського регіону.

- Корпорація РЕНД (RAND (Research AND Development) Corporation, 1948 р.), що розпочинала свою діяльність як аналітичний центр, створений після Другої світової війни для підтримки збройних сил США. Нині фокусується на розробці стратегій у сфері оборони, міжнародної політики, економіки та науки, а також створенні моделей для прогнозування глобальних викликів.

- Атлантична рада (Atlantic Council, 1961 р.) є аналітичним центром, робота якого спрямована на зміцнення трансатлантичних відносин між США та Європою. Безпосередньо займається проблематикою відносин з НАТО, енергетичної безпеки, міжнародної економіки. Особлива увага приділяється викликам, пов'язаним із Росією, Китаєм і Близьким Сходом.

- Фонд «Спадщина» (Heritage Foundation, 1973 р.) – один з найконсервативніших аналітичних центрів, який займається дослідженням сприйняття та просування традиційних американських цінностей у зовнішній політиці. Також значну увагу організація приділяє питанням оборони, суверенітету та енергетичної безпеки.

- Міжнародний науковий центр імені Вудро Вільсона/Центр Вільсона (The Woodrow Wilson International Center for Scholars (WWICS)/Wilson Center, 1968 р.) – аналітична установа, яка займається сприянням досліджень міжнародних проблем через спеціальні програми, присвячені Європі, Азії, Латинській Америці, Близькому Сходу.

- Інститут американського підприємництва (American Enterprise Institute (AEI), 1938 р.) є одним з консервативних аналітичних центрів, що займається дослідженням глобальних політичних та економічних проблем і фокусується на питаннях стратегії міжнародної безпеки, зміцнення американського впливу, геополітичних викликів (зокрема, таких як зростання впливу Китаю).

- Інститут війни, революції та миру Гувера/Інститут Гувера (The Hoover Institution on War, Revolution, and Peace/Hoover Institution, 1919 р.) є аналітичним центром при Стенфордському університеті, який займається дослідженням питань геополітики, міжнародної економіки, авторитарних режимів. Особлива увага в роботі Інституту приділяється проблемам свободи та демократії.

Зважаючи на далеко не повний список аналітичних установ США та значний період їх існування можна констатувати, що роль аналітичних центрів у США є вагомим через їх вплив на формування як внутрішньополітичного порядку країни так і зовнішньої політики. Основна робота їх полягає у розробці політичних векторів та рекомендацій для уряду та Конгресу; проведенні експертних обговорень, конференцій і семінарів; впливі на громадську думку країни через публікації, звіти та дослідження; формуванні зовнішньополітичної стратегії через співпрацю з політиками, дипломатами та науковцями. Зокрема,

аналітичні центри є важливою ланкою між академічним середовищем, урядом і громадськістю, допомагаючи формувати ефективну зовнішню політику США [12].

Часто при формуванні зовнішньополітичних стратегій та доктрин безпосередній вплив мають суб'єкти безпосередньо пов'язані з політичними процесами в країні – їх бачення та внутрішнє сприйняття. Зокрема це політики вищих щаблів влади, а також аналітики та стратеги зовнішньої політики. У США можна спостерігати за плеядою таких особистостей та слідом, який вони залишають в історичному контексті – Г. Кіссінджер, З. Бжезінський, С. Гантінгтон, Ф. Фукуяма, Дж. Кеннан, Р. Кеохейн, Дж. Міршаймер, Р. Гаас, К. Райс, Е.-М. Слотер та ін. Ці аналітики та діячі зробили значний внесок у формування зовнішньої політики США та розвиток міжнародних відносин. Кожен із них представляє унікальний підходи, концепції та теорії, що вплинули на геополітичну динаміку світу [13].

Використовуючи вищеназвані критерії, які формують державну зовнішню політику, цікавим буде коротко проаналізувати за їх допомогою зовнішню політику США за президентства Дж. Байдена, на каденцію якого припало підвищення рівня конфліктогенності акторів міжнародних відносин на глобальній арені. Зовнішня політика США за президентства Дж. Байдена спрямована на відновлення традиційних союзів, посилення багатосторонньої співпраці та протидію викликам з боку Китаю, Росії та інших авторитарних режимів. У питанні відновлення міжнародного лідерства США задіяли такі багатосторонні ініціативи як повернення США до Паризької кліматичної угоди, відновлення членства у Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ), підтримку міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО та G7. В напрямку стратегічної дипломатії Дж. Байден наголошує на необхідності «американського лідерства» у світі через дипломатію, а не військові інтервенції.

У векторі протидії Китаю США використовують економічні важелі, такі як стримування КНР в технологічній та економічній сферах (зокрема, обмеження експорту напівпровідників); геополітичні – посилення підтримки союзників у регіоні Індो-Тихоокеанського регіону (Японія, Південна Корея, Австралія, Індія) та участь у формуванні стратегічного альянсу AUKUS (США, Австралія, Велика Британія) для протидії зростанню впливу КНР та гуманітарно-правові – засудження порушень прав людини в Сіньцзяні (репресії щодо уйгурів), Тибеті та Гонконгу.

У відносинах з Росією зберігається та посилюється санкційний режим, а саме введення нових санкцій через кібератаки, втручання у вибори, тиск на опозицію влади РФ, війну в Україні. Власне, війна в Україні поклала початок масштабній військовій та економічній допомозі Україні після початку повномасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 р., а також лідерстві США в координації міжнародної підтримки України через санкції проти Росії та постачання

озброєнь. На дипломатичному фронті спостерігаються спроби стримування Росії через переговори (червень 2021 р.), що у підсумку завершилися невдало для США.

Зовнішньополітична стратегія Дж. Байдена щодо Європи та НАТО базується на відновленні довіри через зміцненням трансатлантичних відносин, які були ослаблені за адміністрації Д. Трампа, а також за активної підтримки розширення Альянсу (Фінляндія та Швеція) та посилення східного флангу НАТО через збільшення військової присутності США у Європі.

Щодо Індо-Тихоокеанського регіону спостерігається посилення стратегічних альянсів через розширення співпраці в рамках Quad (США, Індія, Японія, Австралія). Підтримка Тайваню через продаж зброї та дипломатичну взаємодію, попри протидію Китаю, та проведення військових операцій для забезпечення свободи навігації в Південно-Китайському морі займають чільне місце в зовнішньополітичній стратегії США останніх п'яти років.

Зовнішньополітична стратегія США щодо Близького Сходу базувалась на підтримці безпеки Ізраїлю, намірі відновити ядерну угоду (JCPOA), яку розірвав Д. Трамп, але складні переговори з Тегераном на початку 2022 р. зайшли в глухий кут, а також виведенням військ США з Афганістану (серпень 2021 р., що викликало значну критику через хаотичний процес евакуації).

Кліматична дипломатія адміністрації Дж. Байдена базується на концепції міжнародного лідерства США, який оголосив кліматичні зміни пріоритетом своєї зовнішньої політики та в якості ініціатив було анонсовано проведення глобальних кліматичних самітів та взято зобов'язання США знизити викиди парникових газів на 50-52% до 2030 р.

У сфері захисту демократії та прав людини зовнішня політика Дж. Байдена направлена на зміцнення демократії, протидії авторитаризму (критика Росії, Китаю, Ірану, Північної Кореї та інших країн за порушення прав людини), корупції та захисту прав людини та використовує для цього глобальні саміти за демократію.

Отже, зовнішня політика Дж. Байдена зосереджувалась на відновленні ролі США як глобального лідера через дипломатію, альянси та підтримку демократії. Водночас його адміністрація зіштовхувалась з серйозними викликами, такими як конфлікт з Росією через війну в Україні, конкуренція з Китаєм та складнощі на Близькому Сході [14].

Необхідно також зазначити, що в процесі прийняття зовнішньополітичних рішень США спираються на викристалізовану століттями стратегічну культуру, яка базується на таких особливостях як географічне розташування США («окремішність»), пріоритет безпеки індивіда над державною, дієві демократичні інституції, високий рівень економічного розвитку, використання структурної сили поряд із м'якою та військовою, дієвість в межах норм сучасного міжнародного права, важливість ролі альянсів, коаліцій, пріоритетність стратегічних інтересів США, водночас адаптивність

зовнішньополітичних принципів при взаємодії з іншими державами, легітимізація зовнішньополітичних векторів через залучення громадської думки всередині США, поширення ліберальних ідей через глобальну месіанську роль [15].

Однією з провідних європейських держав, яка вийшла з ЄС (офіційно 2020 р.) та входить в НАТО (серед держав-засновників) є Велика Британія. Формування зовнішньої політики Великої Британії є складним процесом, у якому беруть участь кілька ключових інституцій і посадовців. Зовнішня політика Великої Британії є результатом взаємодії уряду, парламенту, професійного дипломатичного корпусу та інших суб'єктів, які враховують національні інтереси, міжнародну обстановку та стратегічні виклики. Головною фігурою у формуванні загального курсу зовнішньої політики Великої Британії є її прем'єр-міністр, який представляє країну на міжнародних самітах (наприклад, G7, НАТО, ООН) та приймає стратегічні рішення щодо міжнародних відносин та укладення угод. Відповідальним за безпосередню реалізацію зовнішньої політики є міністр закордонних справ, який очолює Міністерство закордонних справ, Співдружності націй та розвитку (FCDO). Зокрема, він проводить дипломатичні переговори, представляє позицію Великої Британії на міжнародній арені та координує роботу з іноземними урядами. Також під його керівництвом знаходяться дипломатичні місії, консульства та представництва за кордоном, співробітники яких представляють інтереси Великої Британії за кордоном, забезпечуючи реалізацію її політики у відносинах із іншими країнами.

Парламент Великої Британії схвалює ключові міжнародні угоди та надає фінансування для дипломатичної діяльності та оборонних витрат. Палата громад і Палата лордів відіграють важливу роль у нагляді за зовнішньою політикою, а в окремих випадках депутати можуть впливати на зовнішньополітичні рішення через обговорення або комітети.

Хоча монарх Великої Британії є формальним главою держави й виконує здебільшого церемоніальні функції, водночас важливою складовою його діяльності у сфері зовнішньої політики є здійснення дипломатичних візитів, а також монарх може приймати глав інших держав, що сприяє зміцненню міждержавних відносин.

Не менш важливим державним органом Великої Британії, який бере безпосередню участь у формуванні зовнішньої політики країни є Рада національної безпеки (NSC), яка координує питання національної безпеки та зовнішньої політики, зокрема у кризових ситуаціях. До її складу входять ключові міністри та радники прем'єр-міністра.

Вагому участь у формуванні зовнішньої політики Великої Британії беруть Міністерство оборони, яке впливає на політику у сфері безпеки та міжнародної співпраці в оборонній галузі, а також Міністерство міжнародної торгівлі, яке

відповідає за зовнішньоторговельну політику, укладення угод про вільну торгівлю [16].

У Великій Британії працює багато впливових аналітичних центрів, які досліджують зовнішню політику, міжнародні відносини та питання національної безпеки. Вони забезпечують уряд і громадськість аналізом, рекомендаціями та прогнозами щодо міжнародної поточної ситуації. Одними з найвпливовіших серед них є такі:

- Королівський інститут міжнародних відносин/Чатем-Хаус (The Royal Institute of International Affairs/Chatham House, 1920 р.) є одним із найвідоміших аналітичних центрів у світі, який спеціалізується на міжнародних відносинах, безпеці, глобальній економіці та кліматичній політиці. Займається дослідженням глобальних викликів, зокрема, зміни клімату, геополітики та зовнішньої політики ключових регіонів (Європа, Азія, Африка) та впливом технологій і кібербезпеки на міжнародні відносини.

- Королівський об'єднаний інститут оборонних досліджень (Royal United Services Institute (RUSI), 1831 р.) є найстарішим аналітичним центром у світі, який спеціалізується на питаннях оборони, безпеки та зовнішньої політики й вивчає проблеми військових конфліктів та безпеки, тероризму і боротьби з організованою злочинністю, а також політикою НАТО та Європейського Союзу у сфері оборони.

- Інститут закордонного розвитку (Overseas Development Institute (ODI), 1960 р.) – аналітичний центр, який фокусується на питаннях міжнародного розвитку, гуманітарної допомоги та економічного зростання. Досліджує роль, яку відіграє Велика Британія, надаючи міжнародну допомогу, вивчає ефективність політики боротьби з бідністю та взаємозв'язок між зміною клімату та міжнародною політикою.

- Міжнародний інститут стратегічних досліджень (Institute for Strategic Studies (ISS), 1958 р.) є глобальним аналітичним центром, який займається питаннями міжнародної безпеки, збройних конфліктів та геополітики. Досліджує військові стратегічні виклики, проблеми розповсюдження ядерної зброї, а також вивчає баланс сил у ключових регіонах (Азія, Близький Схід, Європа).

- Центр європейських реформ (Centre for European Reform (CER), 1998 р.) – це незалежний центр, що спеціалізується на відносинах Великої Британії з ЄС і питаннях європейської інтеграції, зокрема аналізує проблеми брекзиту та його наслідки, енергетичної політики Європи, а також займається дослідженням європейської безпеки та оборони.

- Policy Exchange (2002 р.) є одним із найвпливовіших центрів, який досліджує широкий спектр політичних питань, включно із зовнішньою політикою. Вивчає торговельні відносини Великої Британії після брекзиту, енергетичну та кліматичну політику, а також співпрацю Великої Британії із США та країнами Співдружності.

- Об'єднання Генрі Джексона (The Henry Jackson Society, 2005 р.) – аналітичний центр, що зосереджується на питаннях демократії, прав людини та глобальної безпеки та досліджує безпосередньо природу авторитарних режимів та їхній вплив на світовий порядок, вплив Китаю та Росії на глобальну політику та проблеми протидії тероризму та кіберзагрозам [17].

На формування зовнішньої політики Великої Британії мають вплив і праці окремих дослідників та аналітиків, які зробили вагомий внесок у розуміння сучасної зовнішньої політики Великої Британії, аналізуючи її роль у світі, виклики та стратегічні напрями. Їхні роботи є джерелом ідей для формування політики та громадського обговорення (наприклад, Т. Гартон-Еш, Дж. Пауелл, Л. Фрідман, К. Сміт, П. Роджерс, М. Кларк, Дж. Грінсток та ін.).

Цікавим прикладом сучасної зовнішньополітичної діяльності Великої Британії є політика її прем'єр-міністра Б. Джонсона, яка була зосереджена на забезпеченні глобального впливу країни після брекзиту. Його підхід отримав назву «Глобальна Британія» (Global Britain), що визначило основні пріоритети зовнішньополітичної діяльності. Власне концепція «Глобальної Британії» полягає у виробленні такої стратегії, яка мала б зміцнити позиції Великої Британії як глобального гравця в нових умовах після виходу з ЄС. Це мало бути реалізовано шляхом пошуку нових торгових партнерів, активної участі Великої Британії у вирішенні міжнародних питань безпеки, клімату та розвитку, а також за її підтримки демократичних цінностей і прав людини у світі.

В цьому контексті укладені нові торговельні угоди з Австралією, Новою Зеландією, Японією та іншими країнами, угода з країнами Індостихоокеанського регіону – Всеосяжна та прогресивна угода про Транстихоокеанське партнерство (СРТПР), водночас Б. Джонсон прагнув активізувати торгівлю з колишніми колоніями, які є частиною Співдружності. Зазначені угоди включили Індостихоокеанський регіон до стратегічних пріоритетів Великої Британії. У цьому регіоні було реалізоване розгортання військово-морської групи на чолі з авіаносцем Queen Elizabeth, а також посилене партнерство з Японією, Австралією, Індією та США через Quad (стратегічний діалог між Австралією, Індією, США та Японією з проблем безпеки в Індостихоокеанському регіоні).

Співробітництво зі США за прем'єрства Б. Джонсона значно зміцніло, «особливі відносини» залишаються наріжним каменем політики обох країн. У сфері безпеки відбулась активізація спільних військових операцій та обміну розвідданими, посилення співпраці держав в рамках НАТО (Б. Джонсон підтримував посилення організації, зокрема розширення її східного флангу для стримування Росії). Обидві країни об'єдналися проти викликів з боку Китаю та Росії, особливо в питаннях безпеки в Європі й Індостихоокеанському регіоні, зокрема Б. Джонсон підтримував ідею розширення AUKUS (партнерства США, Великої Британії та Австралії).

Прем'єрство Б. Джонсона припало на завершальний етап виходу Великої Британії з ЄС. США, особливо за адміністрації Д. Трампа, підтримували брекзит як крок до «національного суверенітету». Б. Джонсон і Д. Трамп розглядали можливість укладення масштабної торговельної угоди між США та Великою Британією, хоча остаточної домовленості не було досягнуто. Зі зміною адміністрації риторика США щодо брекзит стала обережнішою, оскільки Дж. Байден наголошував на важливості дотримання Белфастської угоди (щодо Північної Ірландії), однак економічна співпраця залишалася міцною.

Однією із головних складових зовнішньополітичної діяльності Б. Джонсона стала допомога Україні у війні з РФ. Велика Британія стала одним із головних союзників України в боротьбі проти російської агресії, впроваджуючи жорсткі санкції проти російських олігархів, банків та енергетичних компаній, відіграючи активну роль у міжнародних санкційних коаліціях. Також Б. Джонсон неодноразово висловлював беззастережну підтримку Україні, здійснював візити до Києва та закликав інших лідерів підтримати Україну, надаючи військову, фінансову, гуманітарну допомогу, як це робить Велика Британія.

Вагому роль у зовнішній політиці Великої Британії прем'єрства Б. Джонсона відігравали питання боротьби зі зміною клімату. Так, Велика Британія приймала 26-ту Конференцію ООН з питань зміни клімату (COP26) у Глазго у 2021 р., активно просувала ініціативу щодо досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 р., а також через міжнародні кліматичні фонди виділяла кошти на підтримку кліматичних проєктів у країнах, що розвиваються.

Загалом, зовнішня політика Б. Джонсона базувалася на ідеї глобального впливу Великої Британії як незалежної від ЄС країни. Його дії були спрямовані на зміцнення міжнародних позицій через активну дипломатію, посилення безпеки, підтримку України та кліматичні ініціативи [18].

Власне, стратегічна культура Великої Британії відображає історичні, географічні, політичні, економічні та соціальні чинники, які сформували підходи країни до забезпечення національної безпеки, військових дій і міжнародної політики. Участь у світових війнах і здобуття перемоги в Другій світовій війні зміцнили уявлення британців про їхню провідну роль у світовій безпеці; Велика Британія розташована на островах, що історично забезпечувало її захист від вторгнень й сприяло розвитку сильної морської стратегії; атлантичний вектор зовнішньої політики Великої Британії полягає підтримці міцних зв'язків зі США, особливо після Другої світової війни, що стало основою для концепції «особливого партнерства»; інтеграція з міжнародними структурами (НАТО, ООН, клуб ядерних держав тощо) надіє важливий інструментарій для втілення зовнішньополітичного курсу держави та закріплює її глобальний вплив; Велика Британія часто підкреслює свою прихильність до міжнародного права, використовуючи дипломатію та економічні інструменти

разом із військовими засобами. Отже, стратегічна культура Великої Британії базується на її історичному статусі великої держави, морській традиції, багатосторонній дипломатії та глобальних інтересах. Попри виклики, держава нині залишається впливовим гравцем у міжнародній політиці.

Досліджуючи формування зовнішньополітичних стратегій провідних держав ЄС, а саме, Франції та Німеччини, варто визначити їх особливості. Базовими аспектами, які характеризують політику Франції на міжнародній арені, можна визначити тяжіння до континентального мислення, що віддзеркалюється у її відносинах з Німеччиною у межах європейських інституцій, а також через консолідацію Європи з Францією на чолі, й водночас антиатлантична позиція, що вимагає від Франції зусиль глобального масштабу задля усунення американської гегемонії й самостійності єврозони.

Механізм прийняття зовнішньополітичних рішень у Франції досить централізований й зосереджений у руках виконавчої гілки влади (наприклад, про певні військові дії парламент має бути повідомлений виконавчою владою протягом 3 днів, а схвалення парламенту на проведення операцій необхідне лише якщо вони тривають більше 4 місяців).

Загалом, зовнішньополітичні стратегії Франції формуються через співпрацю кількох ключових державних інституцій, які забезпечують узгодженість та реалізацію національних інтересів у міжнародній політиці. Президент Франції є головним архітектором зовнішньої політики країни. Згідно з Конституцією П'ятої республіки, президент має значні повноваження у сфері зовнішньої політики та оборони. Він визначає стратегічні напрями міжнародної діяльності, приймає рішення щодо участі Франції в міжнародних організаціях, укладання угод, військових операцій тощо. Президент також представляє країну на міжнародному рівні, під час зустрічей з іншими світовими лідерами. Уряд і Міністерство Європи та Закордонних Справ (МЄЗС) є поряд з президентом ключовими учасниками у формуванні зовнішньополітичних стратегій. Міністр закордонних справ відповідає за втілення зовнішньої політики, розробленої президентом і урядом. Міністерство займається організацією дипломатичних місій, аналізує міжнародну обстановку, забезпечує зовнішньополітичну діяльність Франції у сферах економіки, культури, безпеки та прав людини. Міністр часто виступає на міжнародній арені, проводячи переговори чи просуваючи позицію Франції. Роль парламенту Франції в зовнішній політиці досить обмежена але він відіграє важливу функцію ратифікації міжнародних угод, контролю за діяльністю виконавчої влади та участі Франції у міжнародних організаціях чи військових місіях. Парламентські комітети можуть впливати на формування певних аспектів зовнішньої політики. Дипломатичні представництва Франції за кордоном (посольства, консульства) забезпечують підтримання зв'язків із партнерами, реалізацію двосторонніх і багатосторонніх ініціатив.

Стратегії зовнішньої політики Франції враховують національні економічні, культурні й безпекові інтереси. Громадська думка, ЗМІ, а також міжнародний контекст (ЄС, НАТО, ООН) мають суттєвий вплив на вибір і формування стратегій. Франція дотримується концепції багатополярності в міжнародних відносинах, прагне зберегти свою стратегічну автономію, особливо в межах ЄС, та активно виступає за зміцнення правового порядку й міжнародного співробітництва [19, р. 17].

У Франції діє низка авторитетних аналітичних центрів, які спеціалізуються на питаннях міжнародної політики, економіки, безпеки та стратегічних досліджень. Ці інститути виконують важливу роль у формуванні зовнішньополітичних стратегій, надаючи уряду й громадськості аналітичні оцінки, прогнози та рекомендації. Найавторитетнішими серед них виокремимо такі:

- Французький інститут міжнародних відносин (Institut Français des Relations Internationales (IFRI), 1979 р.), який займається дослідженням глобальних геополітичних питань, міжнародної економіки, енергетики, безпеки та оборони. Інститут є одним із найвпливовіших аналітичних центрів Європи та світу. В його роботу входить організація конференцій, публікація аналітичних звітів та наукових статей.

- Фонд стратегічних досліджень (Fondation pour la Recherche Stratégique (FRS), 1992 р.) особливу увагу приділяє питанням оборони, ядерної безпеки, тероризму, кібербезпеки, збройних конфліктів, нових технологій в безпеці. Фонд тісно співпрацює з французьким урядом, Міністерством оборони та міжнародними організаціями.

- Інститут Монтеня (Institut Montaigne, 2000 р.), що проводить дослідження за такими напрямками як економіка, освіта, цифровізація, європейська інтеграція, енергетика та соціальна політика й відомий завдяки своїм незалежним дослідженням, рекомендаціям для уряду та бізнесу.

- Інститут міжнародних і стратегічних відносин (Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS), 1991 р.), сфера діяльності якого полягає в аналізі міжнародних відносин, гуманітарної політики, оборони, глобального управління, кліматичних змін. Інститут відзначається поглибленими дослідженнями щодо гуманітарних питань і програм, пов'язаних з миротворчими ініціативами.

- Тера Нова (Terra Nova, 2008 р.), аналітичний центр, який займається вивченням проблем соціальної політики, міграції, сталого розвитку, політичних реформ, орієнтований на прогресивні політики та інновації.

- Центр перспективних досліджень та міжнародної інформації (Centre d'Études Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII), 1978 р.), робота якого зосереджена на питаннях економіки, глобалізації, міжнародної торгівлі, макроекономічних прогнозів. Центр спеціалізується на економічній аналітиці й співпраці в межах ЄС та міжнародних економічних організацій.

- Французька обсерваторія економічних циклів (Observatoire Français des Conjonctures Économiques (OFCE), 1981 р.), одна з провідних аналітичних організацій Франції, яка досліджує питання економічної політики, аналіз криз, єврозони, державних фінансів й зосереджується на економічних реформах у Франції та Європі.

- Клуб пильних (Club des Vigilants, 1999 р.), досить нестандартна організація, яка залучає провідних експертів для дискусій і розробки рекомендацій на теми геополітики, соціальних й економічних викликів майбутнього [17].

Аналітичні центри відіграють важливу роль у формуванні державної політики Франції, об'єднуючи експертну думку, інноваційні підходи та стратегічне планування. Їхні дослідження мають значний вплив не тільки на національному рівні, а й у глобальних дискусіях. Порівнюючи з американськими та британськими аналітичними центрами можна констатувати більш пізній розвиток цих організацій й фокусування уваги на індивідуальних працях окремих дослідників, які займалися питаннями зовнішньої політики та формуванні стратегій, зокрема таких як Д. Моасі, Т. де Монбріаль, П. Боніфас, Б. Баді, Ж.-М. Гуено, Ф. Парлі, Ж. Ласер, Ф. Ейсбур, С. Серан, П. Аснер та ін. Роботи цих французьких дослідників активно впливають на теоретичний і практичний розвиток міжнародних відносин, формуючи підхід Франції до вирішення глобальних викликів. Їхні ідеї нерідко стають основою для державних рішень і глобальних дипломатичних ініціатив.

Як було зазначено вище, під час формування зовнішньополітичних стратегій Франції вагому роль відіграє президент, від суб'єктивного бачення якого залежить вектор її руху на міжнародній арені. Нинішній президент Франції Е. Макрон вбачає Францію одним з ключових гравців у багатополярному світі. Основними принципами його дипломатії є стратегічна автономія Європи, підтримка глобального багатостороннього співробітництва та прагнення посилити міжнародний вплив Франції через активну участь у вирішенні глобальних проблем. Відносини Франції зі США довгий період характеризувались прагненням Парижа досягти статусу самостійного світового гравця на чолі коаліції Західної Європи, що не відповідало інтересам американців (антиамериканізм у французькій політиці спостерігається з президентства Ш. де Голля, одним з проявів якого був вихід з НАТО).

Політика Е. Макрона спрямована на посилення незалежності Європи, яка зможе діяти автономно на світовій арені, що передбачає реформування Євросоюзу для підвищення його геополітичної ваги та розвиток спільної європейської оборонної політики й створення європейських збройних сил, які доповнюють НАТО. Президент Франції активно просуває ідеї стратегічної автономії у сферах енергетики, технологій та безпеки, а також ініціативу «суверенної Європи», яка зможе зменшити залежність від США та Китаю.

У відносинах зі США політика Е. Макрона не є одновекторною: за адміністрації Д. Трампа він відкрито критикував протекціоністську політику

США, вихід із Паризької кліматичної угоди та зменшення ролі США в міжнародних справах. Натомість за правління Дж. Байдена відносини між державами покращилися, але залишилися напруженими через розбіжності щодо підходів до Китаю, торгівлі та договорів про оборону (зокрема, конфлікт через угоду AUKUS між США, Великою Британією та Австралією, яка зашкодила інтересам Франції).

Змінювались підходи Е. Макрона й до взаємин з РФ, якщо до 2022 р. він прагнув до діалогу з Росією, вважаючи, що безпека Європи неможлива без її включення в архітектуру безпеки та закликав до «перезапуску відносин» із нею, хоча й виступав за санкції після анексії Криму, то після повномасштабного вторгнення в Україну Е. Макрон однозначно підтримав її суверенітет одразу надаючи військову, фінансову та гуманітарну допомогу Україні. Водночас він залишив відкритою можливість дипломатичного діалогу з Росією, що викликало критику з боку деяких країн-союзників.

Щодо африканського вектору президент Франції намагався змінити його напрям, а саме відійти від неоколоніальної політики, підтримуючи партнерські відносини, приділяти більше уваги боротьбі з тероризмом у Сахелі через військові місії, зокрема операцію «Бархан». Однак Франція зіштовхнулась з посиленням антифранцузьких настроїв у регіоні та зростанням впливу Росії (група «Вагнера») і Китаю, зокрема, відносини з яким Франція намагається збалансувати (прагнення зміцнювати економічні зв'язки з Китаєм, водночас наголошення на важливості прав людини та уникненні залежності ЄС від китайських технологій, а також відстоювання спільної європейської позиції щодо Китаю, закликаючи до єдності у взаєминах з Пекіном).

Глобальні виклики формують багатосторонність нинішньої французької зовнішньої політики. Так, Е. Макрон активно виступає за посилення ролі міжнародних організацій (ООН, ВООЗ, МВФ, Світовий банк) у вирішенні глобальних викликів, таких як кліматичні зміни (є одним із головних захисників Паризької кліматичної угоди), глобальна охорона здоров'я (Франція взяла на себе ініціативу щодо вакцинації у бідних країнах у боротьбі з пандемією COVID-19), реформа міжнародних фінансових інститутів (Е. Макрон закликав до реструктуризації боргів країн, що розвиваються, та посилення допомоги Африці).

Також Е. Макрон активно використовує м'яку силу для зміцнення впливу Франції у світі через просування французької мови й культури через франкофонні організації, інвестиції у французьке кіно, літературу та освіту за кордоном, залучення французьких компаній до проєктів глобального розвитку [20].

Отже, зовнішня політика Е. Макрона – це спроба поєднати традиційні амбіції Франції як глобального лідера з новими реаліями багатопольярного світу. Президент Франції прагне зберегти баланс між участю в міжнародних альянсах та захистом стратегічної автономії Франції та Європи.

Якщо говорити загалом про стратегічну культуру Французької Республіки, то в ній можна виокремити певні визначальні чинники та риси, як то географічна зумовленість зі значною вільною економічною зоною, баланс між задоволенням інтересів еліти та мас із урахуванням національних інтересів, викристалізована система безпеки, яка спирається на військово-політичний базис, який легітимізується міжнародним правом у вигляді схвалення міжнародними інституціями, антиамериканізм, прагнення здобути самостійність та очолити блок Західної Європи, мультиполярність міжнародних відносин є одним з безпекових ключів Франції, стратегічна культура якої передбачає відданість багатосторонньому співробітництву, балансування між власними інтересами та викликами глобалізованого світу [21].

Не менш потужною державою ЄС поряд із Францією є Німеччина, зовнішня політика якої формується під впливом кількох ключових чинників, що відображають її геополітичне розташування, історичний досвід, економічну силу та міжнародні зобов'язання. Одним з основних аспектів при формуванні зовнішньої політики Німеччини є її конституційні основи, в яких закладені такі принципи як відданість миру та праву (заборона підготовки до агресивних воєн), повага до міжнародного права та прав людини, а також зобов'язання щодо європейської інтеграції (підтримка європейської єдності, розширення ЄС та зміцнення його інституцій, економічна співпраця в межах єврозони, розв'язання глобальних проблем через спільну європейську позицію).

Вагомим аспектом при формуванні зовнішньополітичного напрямку Німеччини є її відданість трансатлантичним відносинам. Після Другої світової війни ФРН сформувала тісні відносини зі США, зокрема через НАТО, що передбачає участь у колективній обороні через членство в альянсі, спільні зусилля у протидії тероризму, гібридним загрозам та кіберзлочинності. Також Німеччина є одним із найбільших донорів у сферах розвитку, гуманітарної допомоги та вирішення конфліктів, а саме підтримці миротворчих місій ООН, запобіганні поширенню зброї масового знищення, мирному вирішенні конфліктів через дипломатію.

Щодо економічної складової у питанні зовнішньої політики, то варто зазначити, що Німеччина є найбільшою економікою Європи, тому її зовнішня політика тісно пов'язана з економічними інтересами, які фокусуються на підтримці вільної торгівлі, розвитку торговельних відносин з країнами Азії, Африки та Латинської Америки, протидії протекціонізму. Також Німеччина активно виступає за глобальні зусилля у боротьбі зі зміною клімату, що передбачає виконання Паризької угоди, просування відновлюваних джерел енергії та фінансування екологічних проєктів у країнах, що розвиваються.

Не варто забувати, що на зовнішній політиці Німеччини значний відбиток залишають уроки Другої світової війни, на основі яких сформовані її історичний досвід та моральна відповідальність. Саме тому, основними концептами при формуванні зовнішньої політики виступають відмова від

агресії як засобу зовнішньої політики та сприяння роззброєнню й співпраці між народами. Особливе місце в політиці ФРН відводиться підтримці Ізраїлю як моральний обов'язок через історію Голокосту.

Щодо відносин з іншими країнами, то як і у зовнішній політиці Франції, спостерігається прагнення до пошуку балансу, що так нелегко втілити після повномасштабного вторгнення Росії в Україну (підтримка територіальної цілісності якої та військова допомога нині є вагомим складником зовнішньої політики ФРН), адже діалог з РФ ускладнюється через постійний санкційний тиск на неї. З КНР також йде балансування між економічною співпрацею та критикою порушень прав людини.

Зовнішня політика Німеччини також залежить від позиції урядових коаліцій та громадської думки. У парламенті (Бундестазі) обговорюються ключові міжнародні питання, що формують стратегічні пріоритети. Загалом, зовнішня політика Німеччини є результатом взаємодії між різними державними та недержавними органами, які разом забезпечують її цілісність і ефективність. Федеральний президент виконує переважно представницькі функції у зовнішній політиці, підписує міжнародні договори, виступає на міжнародній арені як символ єдності та авторитету Німеччини та має вплив через політичні заяви та дипломатичну участь на високому рівні.

Натомість ключовий вплив на формування зовнішньої політики ФРН має федеральний канцлер, який очолює уряд. Саме він визначає основні напрями зовнішньополітичної стратегії через урядову політику й разом з профільними міністрами узгоджує позиції щодо міжнародних питань.

Головним виконавчим органом у сфері зовнішньої політики є Федеральне міністерство закордонних справ, яке відповідає за дипломатичні відносини з іншими країнами, роботу німецьких посольств і консульств, укладення міжнародних угод і договорів, реалізацію зовнішньополітичної стратегії на оперативному рівні, а міністр закордонних справ є одним із ключових політиків, який представляє Німеччину на міжнародній арені. Безпосередньо на місцях займаються реалізацією зовнішньої політики посольства та консульства, які сприяють економічним, культурним і політичним зв'язкам між Німеччиною та країнами перебування.

Бундестаг впливає на зовнішню політику держави через обговорення та ухвалення законів, які стосуються міжнародних зобов'язань, він відіграє важливу роль у затвердженні угод. Поряд із парламентом функціонує унікальна представницька рада земель ФРН – Бундесрат, який також має вплив на зовнішню політику через участь у ратифікації міжнародних договорів, які стосуються безпосередньо інтересів земель (наприклад, культурна співпраця).

Абсолютно дієвими міністерствами, які беруть участь у формуванні зовнішньої політики ФРН, є міністерство оборони та міністерство економіки та захисту клімату. Зокрема, міністерство оборони відповідає за зовнішню політику в контексті військової співпраці та безпеки, координує участь

Німеччини у міжнародних миротворчих місіях (ООН, НАТО, ЄС) та підтримує двосторонні відносини у сфері оборони з країнами-партнерами. Натомість міністерство економіки та захисту клімату відповідає за економічну дипломатію, торговельні відносини та інвестиції, регулює питання експортного контролю та економічних санкцій та координує торговельні місії й економічне співробітництво на глобальному рівні [22, р. 27].

Вагому роль у просуванні політичних ідей на міжнародному рівні відіграють фонди та організації, такі як Фонд Конрада Аденауера (Konrad-Adenauer-Stiftung) (пов'язаний із Християнсько-демократичним союзом (ХДС)) – займається питаннями зовнішньої політики, демократії та безпеки й у своїй діяльності активно просуває ідеї демократичних цінностей і міжнародного діалогу, розвиває зв'язки із країнами ЄС, НАТО та ООН, займається дослідженням регіональних і глобальних питань; Фонд Фрідріха Еберта (Friedrich-Ebert-Stiftung) (пов'язаний із Соціал-демократичною партією Німеччини (СДПН)) у своїй діяльності орієнтується на соціальні питання, міжнародну справедливість і мир і в цьому контексті займається аналізом глобальних соціальних викликів, підтримкою міжнародного діалогу та співпраці, дослідженням проблем зовнішньої політики, кліматичних змін і глобальної нерівності; Фонд Ганса Зайделя (Hanns-Seidel-Stiftung) (пов'язаний із Християнсько-соціальним союзом (ХСС)) займається питаннями міжнародної безпеки, стабільності та демократії, підтримкою демократичних реформ у різних країнах світу, відкриває освітні програми та проводить семінари для дипломатів.

Також у Німеччині діє багато впливових аналітичних центрів, які займаються дослідженнями зовнішньої політики, міжнародних відносин, безпеки, економіки та інших глобальних питань. Німецькі фонди та центри відіграють значну роль у формуванні зовнішньополітичного дискурсу Німеччини, забезпечуючи уряд, бізнес та громадськість ґрунтовними аналітичними матеріалами, одними з найдіяльніших серед яких виділимо такі:

- Німецька рада з міжнародних відносин (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik (DGAP), 1955 р.), один із провідних аналітичних центрів у ФРН, який займається дослідженням зовнішньої політики, міжнародної безпеки та європейської інтеграції, зокрема питаннями європейської політики, трансатлантичних відносин, політики щодо Росії, Китаю, Близького Сходу. Регулярно надає матеріали щодо глобальних та регіональних викликів, публікує аналітичні матеріали і рекомендації для уряду, проводить конференції та семінари.

- Німецький інститут міжнародної політики та безпеки/Фонд Науки і Політики (Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit/Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), 1962 р.), є відомим центром стратегічних досліджень у сфері зовнішньої та безпекової політики й тісно співпрацює з Федеральним урядом Німеччини. До сфери досліджень організації входить

зовнішня політика ЄС, політика щодо країн Східної Європи, міжнародна безпека, технології й оборона. Центр надає рекомендації уряду та парламенту, займається вивченням конфліктів, кліматичних змін, глобальних силових балансів, організовує семінари та публікує дослідження.

- Гамбурзький інститут міжнародної економіки (Hamburgisches WeltWirtschaftsInstitut (HWWI), 2005 р.) є центром економічних досліджень із міжнародним фокусом, який займається дослідженням глобальної економіки та її впливу на міжнародні відносини, вивченням проблем торгівлі, міграції, інновацій і сталого розвитку.

- Центр прикладних політичних досліджень (Centrum für angewandte Politikforschung (CAP), 1995 р.) є Інститутом при Мюнхенському університеті Людвіга-Максиміліана, який спеціалізується на прикладних дослідженнях у сфері політики і безпосередньо займається аналізом європейської політики, глобальних криз і стратегій розвитку, а також проводить дослідження з питань безпеки та управління.

- Інститут глобальних і регіональних досліджень (Leibniz-Institut für Globale und Regionale Studien/German Institute for Global and Area Studies (GIGA), 1964 р.) спеціалізується на міжрегіональних дослідженнях і глобальних проблемах, зокрема проводить аналіз політики в Африці, Азії, Латинській Америці та Близькому Сході, займається питаннями міжнародних конфліктів, глобального управління та розвитку.

- Інститут Меркатора з вивчення Китаю (Mercator Institute for China Studies (MERICS), 2013 р.) є одним із провідних європейських центрів, робота якого присвячена дослідженням Китаю, зокрема, вивченню політичної, економічної та соціальної ситуації в Китаї, а також аналізу впливу КНР на глобальні процеси [17].

У Німеччині працює багато дослідників, які спеціалізуються на питаннях зовнішньої політики та міжнародних відносин, серед яких варто виділити Г. Гафтендорн, В. Ганрідера, Г. Мауля, Б. Хойзер, Т. Форсберга, К. Лейца, роботи яких є значним внесок у розуміння зовнішньої політики Німеччини та її еволюції.

Нинішня зовнішня політика Німеччини формується у відповідь на сучасні геополітичні виклики й канцлер ФРН О. Шольц адаптує її відповідно до нових реалій, водночас зіштовхуючись із внутрішніми викликами та критикою. Так, Німеччина є одним з основних союзників України у війні з РФ, надаючи їй військову допомогу (постачання зброї Україні, зокрема сучасних систем ППО, танків Leopard 2, артилерії та боєприпасів), фінансову підтримку (Німеччина є одним із провідних донорів України в рамках ЄС, виділяючи кошти на відновлення та гуманітарну допомогу) та здійснює підтримку й впровадження європейських санкцій проти Росії, включно з обмеженнями на імпорт енергоресурсів.

Водночас уряд О. Шольца посилює обороноздатність Німеччини та НАТО, здійснюючи заходи з переозброєння Бундесверу, зокрема виділення коштів на його модернізацію, збільшуючи витрати на оборону (вимога НАТО), участь німецьких військових у зміцненні східного флангу НАТО (розгортання німецьких військових контингентів у країнах Балтії та інших державах-членах Альянсу).

Енергетична незалежність Німеччини є одним з ключових аспектів зовнішньополітичної діяльності О. Шольца, що передбачає зменшення залежності від російського газу з переходом до альтернативних постачальників енергоносіїв, включно з США, Катаром та Норвегією, а також інвестиціями в «зелену енергетику».

Уряд О. Шольца також працює над зміцненням ЄС шляхом поглиблення європейської інтеграції, а саме співпрацею з Францією та іншими державами для зміцнення організації у військовому, економічному та політичному вимірах. Також багато уваги приділяється підтримці вступу країн Західних Балкан до ЄС, а також обговорення перспектив для України, Молдови та Грузії.

Щодо відносин ФРН з КНР та США, то у взаєминах з Китаєм Німеччина намагається балансувати між прагненням зберегти економічну співпрацю з ним, водночас уникаючи надмірної залежності від цієї країни. Натомість ФРН посилює співпрацю зі США у сфері оборони, торгівлі, боротьби зі зміною клімату (підтримка міжнародних ініціатив щодо зниження викидів та фінансування екологічних проєктів) та відстоювання принципів міжнародного права, прав людини та демократії на глобальному рівні [23].

Отже, зовнішня політика О. Шольца є прагматичною, але водночас амбітною, з акцентом на адаптацію Німеччини до нових викликів, посилення її ролі як одного з лідерів Європи та стабілізацію глобального порядку.

На основі вищесказаного можна констатувати, що в німецькій стратегічній культурі основними аспектами можна виокремити поміркований антимілітаризм, який став наслідком агресивної політики Німеччини першої половини ХХ ст., й водночас співпраця в НАТО та ООН у контексті військових засобів продовження зовнішньої політики, багатостороннє співробітництво, що посилює Німеччину в межах наднаціональних структур, політична відповідальність, поміркований антиамериканізм [24].

Отже, зовнішня політика держави визначається такими об'єктивними факторами як стан економіки країни та економічних відносин у регіоні, в світі в цілому; географічними та природними умовами країни, регіону; міжнародними організаціями та установами, що існують на даний момент; ратифікованими міжнародними колективними та двосторонніми договорами, конвенціями; міжнародними та регіональними традиціями, звичаями; національним складом населення країни або регіону тощо. Суб'єктивні засади зовнішньої політики держави визначаються особистими якостями людей, які нею опікуються, якістю

підготованих та підписаних зовнішньополітичних документів та суспільною думкою населення щодо напрямків зовнішньої політики країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Арон Р. Мир і війна між націями. К.: МП «Юніверс», 2000. 688 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Харків: Фабула, 2019. 288 с.
3. Gray C.S. War, Peace and International Relations. N.Y.: Routledge, 2011. 392 p.
4. Gaddis J. L. On Grand Strategy. N.Y.: Penguin Press, 2018. 384 p.
5. Кіссінджер Г. Світовий порядок. К.: Наш формат, 2017. 320 с.
6. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. N.Y.: Public Affairs, 2005. 208 p.
7. Morgenthau H. Politics among Nations. N.Y.: McGraw-Hill Education, 2005. 752 p.
8. Freedman L. Strategy: A History. Oxford University Press, 2013. 768 p.
9. Leira H. The Emergence of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*. 2019. Volume 63, Issue 1, March. P. 187-198. URL: <https://academic.oup.com/isq/article/63/1/187/5307236>
10. Hillsman R., Gaughran L., Weitsman P. A. The Politics of Policy Making in Defense and Foreign Affairs: Conceptual Models and Bureaucratic Politics. Pearson College Div, 1993. 369 p.
11. Daalder I. H., Lindsay J. M. The Globalization of Politics: American Foreign Policy for a New Century. *The Brookings Institution*. January 1, 2003. URL: <https://www.brookings.edu/articles/the-globalization-of-politics-american-foreign-policy-for-a-new-century/>
12. Public Policy Research Think Tanks: Top Think Tanks – US. *PennLibraries*. URL: <https://guides.library.upenn.edu/c.php?g=1035991&p=7509974>
13. Лакішик Д. Формування зовнішньополітичних стратегій та доктрин США на початку XXI ст.: практичний вимір. *Американська історія та політика: науковий журнал*. 2023. № 15. С. 65-85. DOI 10.17721/2521-1706.2023.15.6
14. Лакішик Д. Відносини США та ЄС за президентства Дж. Байдена. *Американська історія та політика: науковий журнал*. 2024. № 18. С. 69-81. DOI 10.17721/2521-1706.2024.18.6
15. Возович А. Стратегічна культура США: між відданістю світовим ідеалам та гнучкістю принципів. *Аналітичний центр ADASTRA*. 2 листопада, 2021. URL: <https://adastra.org.ua/blog/strategichna-kultura-ssha-mizh-viddanistyu-svitovim-idealom-ta-gnuchkistyu-principiv>
16. Williams P. Who's Making UK Foreign Policy? *International Affairs*. 2004. Vol. 80, No. 5, October. P. 911-929. URL: <https://www.jstor.org/stable/3569478>
17. Public Policy Research Think Tanks: Western Europe. *PennLibraries*. URL: <https://guides.library.upenn.edu/c.php?g=1035991&p=7509978>
18. Kampfner J. Johnson quits the stage, but his foreign policy plays on. *Chatham House*. 7 July, 2022. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/07/johnson-quits-stage-his-foreign-policy-plays>
19. Gaffney J. Political Leadership in France: From Charles de Gaulle to Nicolas Sarkozy. Palgrave Macmillan, 2010. 283 p.
20. Duclos M. Tracing French Diplomacy: A Brief History of Macron's Foreign Policy. *Institute Montaigne*. 12.10.2021. URL: <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/tracing-french-diplomacy-brief-history-macrons-foreign-policy>
21. Возович А. Безпекова культура Франції: квінтесенція амбіцій та ілюзій. *Аналітичний центр ADASTRA*. 26 липня, 2020. URL: <https://adastra.org.ua/blog/bezpekova-kultura-franciyi-kvintesenciya-ambicij-ta-ilyuzij>
22. Leithner A. Shaping German Foreign Policy: History, Memory and National Interest. Boulder, CO: First Forum Press, 2008. 179 p.

23. Blumenau B. How Russia's invasion changed German foreign policy. *Chatham House*. 18 November, 2022. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/11/how-russias-invasion-changed-german-foreign-policy>
24. Возович А. Від мілітаризму до пацифізму: еволюція стратегічної культури Німеччини. Аналітичний центр ADASTRA. 9 серпня, 2020. URL: <https://adastra.org.ua/blog/vid-militarizmu-do-pacifizmu-evolyuciya-strategichnoyi-kulturi-nimechchini>

References

1. Aron, R. (2000). *Myr i viyna mizh natsiyamy*. Kyiv: MP "Yunivers". [In Ukrainian].
2. Bzhezins'kyi, Z. (2019). *Velyka shakhivnytsya*. Kharkiv: Fabula. [In Ukrainian].
3. Gray, C.S. (2011). *War, Peace and International Relations*. N.Y.: Routledge. [In English].
4. Gaddis, J. L. (2018). *On Grand Strategy*. N.Y.: Penguin Press. [In English].
5. Kissindzher, H. (2017). *Svitovyy poryadok*. Kyiv: Nash format. [In Ukrainian].
6. Nye, J. (2005). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. N.Y.: Public Affairs. [In English].
7. Morgenthau, H. (2005). *Politics among Nations*. N.Y.: McGraw-Hill Education. [In English].
8. Freedman, L. (2013). *Strategy: A History*. Oxford University Press. [In English].
9. Leira, H. (2019). The Emergence of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, Volume 63, Issue 1, March. pp.187-198. [Online]. Available from: <https://academic.oup.com/isq/article/63/1/187/5307236> [In English].
10. Hillsman, R., Gaughran, L., Weitsman, P. A. (1993). *The Politics of Policy Making in Defense and Foreign Affairs: Conceptual Models and Bureaucratic Politics*. Pearson College Div. [In English].
11. Daalder, I. H., Lindsay, J. M. (2003, January 1). The Globalization of Politics: American Foreign Policy for a New Century. *The Brookings Institution*. [Online]. Available from: <https://www.brookings.edu/articles/the-globalization-of-politics-american-foreign-policy-for-a-new-century/> [In English].
12. Public Policy Research Think Tanks: Top Think Tanks – US. *PennLibraries*. [Online]. Available from: <https://guides.library.upenn.edu/c.php?g=1035991&p=7509974> [In English].
13. Lakishyk, D. (2023). Formuvannya zovnishn'opolitychnykh stratehiy ta doktryn SSHA na pochatku XXI st.: praktychnyy vymir. *Amerykans'ka istoriya ta polityka: naukovyy zhurnal*, 15, pp. 65-85. DOI 10.17721/2521-1706.2023.15.6 [In Ukrainian].
14. Lakishyk, D. (2024). Vidnosyny SSHA ta ES za prezidentstva Dzh. Baydena. *Amerykans'ka istoriya ta polityka: naukovyy zhurnal*, 18, pp. 69-81. DOI 10.17721/2521-1706.2024.18.6 [In Ukrainian].
15. Vozovych, A. (2021, 2 lystopada). Stratehichna kul'tura SSHA: mizh viddanistyu svitovym idealam ta hnuchkistyu pryntsyviv. *Analitichnyy tsentr ADASTRA*. [Online]. Available from: <https://adastra.org.ua/blog/strategichna-kultura-ssha-mizh-viddanistyu-svitovim-idealom-ta-hnuchkistyu-principiv> [In Ukrainian].
16. Williams, P. (2004). Who's Making UK Foreign Policy? *International Affairs*, Vol. 80, No. 5, October, pp. 911-929. [Online]. Available from: <https://www.jstor.org/stable/3569478> [In English].
17. Public Policy Research Think Tanks: Western Europe. *PennLibraries*. [Online]. Available from: <https://guides.library.upenn.edu/c.php?g=1035991&p=7509978> [In English].
18. Kampfner, J. (2022, 7 July). Johnson quits the stage, but his foreign policy plays on. *Chatham House*. [Online]. Available from: <https://www.chathamhouse.org/2022/07/johnson-quits-stage-his-foreign-policy-plays> [In English].
19. Gaffney, J. (2010). *Political Leadership in France: From Charles de Gaulle to Nicolas Sarkozy*. Palgrave Macmillan. [In English].
20. Duclos, M. (2021) Tracing French Diplomacy: A Brief History of Macron's Foreign Policy. *Institute Montaigne*. [Online]. Available from:

- <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/tracing-french-diplomacy-brief-history-macrons-foreign-policy> [In English].
21. Vozovych, A. (2020, 26 lypnya). Bezpekova kul'tura Frantsiyi: kvintesentsiya ambitsiy ta ilyuziy. *Analitychnyy tsentr ADASTRA*. [Online]. Available from: <https://adastra.org.ua/blog/bezpekova-kultura-franciyi-kvintesenciya-ambicij-ta-ilyuzij> [In Ukrainian].
 22. Leithner, A. (2008). *Shaping German Foreign Policy: History, Memory and National Interest*. Boulder, CO: First Forum Press. [In English].
 23. Blumenau, B. (2022, 18 November). How Russia's invasion changed German foreign policy. *Chatham House*. [Online]. Available from: <https://www.chathamhouse.org/2022/11/how-russias-invasion-changed-german-foreign-policy> [In English].
 24. Vozovych, A. (2020, 9 serpnia). Vid militaryzmu do patsyfizmu: evolyutsiya stratehichnoyi kul'tury Nimechchyny. *Analitychnyy tsentr ADASTRA*. [Online]. Available from: <https://adastra.org.ua/blog/vid-militarizmu-do-pacifizmu-evolyuciya-strategichnoyi-kulturi-nimechchini> [In Ukrainian].

Lakishyk D. Foreign Policy Strategies of the USA, EU and NATO: Defining the main Criteria.

The article reveals the main aspects of the development and implementation of foreign policy doctrines and strategies that form the quintessence of the state's foreign policy. The theoretical and methodological foundations of foreign policy doctrines are presented, their role in the implementation of foreign policy is shown. The main role in global interaction between the leading centers of power continues to be played by a relatively narrow group of large states and integration associations. The dynamics of the balance of forces and interests between these entities continues to determine the trends of international interaction.

The formation of the foreign policy of any state is based on a number of basic criteria that ensure its effectiveness, strategic coherence and compliance with national interests. One of the main, if not the most important criteria, is its national interests, which serves as the main guideline for the country's foreign policy. The state determines its priorities, in particular, ensuring security, economic development, preserving sovereignty and cultural identity, etc. An equally important criterion in the formation of foreign policy strategies and doctrines of states is security, therefore such a policy is built in such a way as to guarantee national security, avoid external threats and ensure the territorial integrity of the country. The economic interests of the state are the next basic criterion, which is implemented in the search for new sales markets, attracting investments, promoting economic cooperation and integration into world economic processes. Another important criterion is the geopolitical location of the state, which takes into account its geographical position and role in regional and global processes. Another of the main factors in the formation of foreign policy is international law and obligations, which is implemented through compliance with international norms and principles, as well as the fulfillment of obligations within the framework of international organizations, such as the UN, OSCE, WTO, etc.

An essential criterion that determines the strategy of a state's foreign policy is global challenges that adapt the country's policy to modern challenges (for example, such as regional conflicts, climate change, the fight against terrorism, migration, information security, etc.). The balance of power and partnerships that determines the choice of strategic allies and partners, balancing the interests of different centers of influence (for example, between the USA, the EU, the PRC or the Russian Federation) is also an important component in the formation of foreign policy of countries.

Keywords: international relations, foreign policy strategies and doctrines, security, the USA, Great Britain, France, Germany.